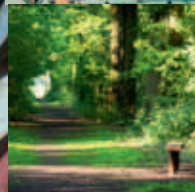
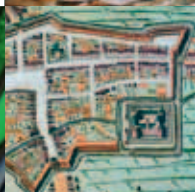

Kwartaalblad
Heemkundekring
Helmont

ZOMER 2022
€ 3,25

Helmonds HEEM

57

De Ameideflat bestaat 50 jaar
Hein van den Boomen
De Groene Gemeente
Bobby Besthof

De Groene Gemeente

De roerige geschiedenis van het Groot Goor

door Marinus van den Elsen

Feitelijk handelt dit artikel niet over Helmond, maar over onze buurdorpen Mierlo en Lierop. Eeuwenlang was het huidige Groot Goor namelijk Mierlo's grondgebied. Pas sinds 1968 valt dit prachtige natuurgebied binnen de Helmondse gemeentegrenzen. Er waren direct grootse plannen voor woning- en wegenbouw. Maar er was ook veel weerstand tegen de plannenmakerij. Hierdoor kon het gebied in de jaren zeventig van de vorige eeuw ternauwernood behoed worden voor de onstuimige groei van Helmond. Gelukkig bleef het gebied gespaard en werd het een natuurgebied voor de gemeenschap. Dat het Groot Goor vroeger ook al het algemeen belang diende, blijkt uit haar oude naam: de Groene Gemeente.

Ver terug in de tijd

We gaan terug naar 4 december van het jaar 1300. Op die datum maakte hertog Jan II van Brabant een groot deel van zijn 'woeste gronden' in onze omgeving te gelde. Voor een jaarlijkse cijns (belasting) van vier Leuvense ponden kregen de inwoners van Mierlo, de Groene Gemeente in hun bezit. Dit gebied was heel aantrekkelijk omdat er gras in overvloed voor het vee was en er rijkelijk turf gewonnen kon worden. De oorspronkelijke Groene Gemeente was groter dan wat we nu kennen als het Groot Goor. Het strekte zich uit tussen Mierlo, Lierop en Helmond. Ook de huidige Lungendonk maakte er onderdeel van uit.

Vóór de uitgifte zullen zowel de inwoners van Mierlo als van Lierop gebruik hebben gemaakt van de Groene Gemeente. Dergelijke goede gronden waren immers bij iedereen in trek. Om ook andere gebruikers dan Mierlonaren tegemoet te komen nam de hertog in de akte van 1300 enkele bijzondere bepalingen op. De inwoners van Mierlo kregen de mogelijkheid om ook anderen gebruik te laten maken van de Groene Gemeente. Zo kregen de inwoners van Lierop ook gebruiksrecht. Zij konden zich echter geen mede-eigenaar noemen. Het beschikkingsrecht bleef bij Mierlo liggen. Ook de Postelse hoeven in de Lieropse buurtschappen Stipdonk en

Hersel kregen gebruiksrecht, uiteraard tegen jaarlijkse betaling. De hertog van Brabant had belangen in de latere abdij van Postel, die destijds nog een priorij van de abdij van Floreffe (Wallonië) was.

Nóg meer gemeenschappelijke gronden

In 1386 besloot ook de heer van Mierlo zijn woeste gronden uit te geven aan de inwoners van Mierlo. In de akte worden ze parochianen van Mierlo genoemd. Dit omdat 't Hout en 't Broek destijds nog geen onderdeel uitmaakten van de heerlijkheid Mierlo, maar wél van de parochie Mierlo. Zo konden ook bewoners van 't Hout en 't Broek gebruik maken van deze gemene gronden. Dit werd *'t Dorpsgoor of het Broek van Mierlo* genoemd. Het grensde aan de Groene Gemeente van de hertog en is nu in feite het westelijk deel van het huidige natuurgebied Groot Goor.

Goormeesters van de Groene Gemeente

Er werden in Mierlo speciale functionarissen aangesteld om het gebruik

van de Groene Gemeente te regelen en in de gaten te houden. De functionarissen werden de *Goormeesters* of *Goorgesworenen* genoemd. Ze werden elk jaar opnieuw benoemd, maar waren vaak jaren achter elkaar Goormeester. Zo bleef Hendrik Vlemmings meer dan twintig jaar in functie. De laatsten in de lange rij van Goormeesters waren Jan van den Hurk, Nicolaas van den Boogaard en Jan Arnoldus van Hooff. Zij werden in 1807 benoemd. Bij de aanvaarding van hun functie moesten de Goormeesters een eed van trouw afleggen. De Goormeesters hadden het in feite voor het zeggen in de Groene Gemeente. Ze waren wel gebonden aan de voorschriften die door het schepencollege (B en W) van Mierlo waren vastgesteld. Deze voorschriften werden *'de Ceuren en de Breucken'* genoemd. De Ceuren waren de voorschriften waarin het gebruik van de gemeenschappelijke gronden werd omschreven. Met Breucken bedoelde men de straf die was bepaald bij overtreding van de voorschriften.

Nog altijd grazen de koeien op de sappige weilanden van het Groot Goor. (foto: Wim Janssen)

Kaart van de Groene Gemeente

Tijdens de conflicten tussen Mierlo en Lierop in het midden van de 17e eeuw liet het schepencollege van Mierlo in 1656 door landmeter C.R. Groeff een kaart maken.

Op deze kaart stonden de grenzen van de Groene Gemeente aangegeven alsmede de percelen waar turf was gestoken. Deze kaart werd in 1707 nog eens gecontroleerd door landmeter Hendrik van Houten en tenslotte nog een keer in 1800 door de Beek en Donkse landmeter Adrianus Coppens. Alleen de kopie uit 1800 is bewaard gebleven (zie afbeelding vorige pagina). De orientatie van die kaart is precies omgekeerd, dus het noorden ligt onder. De letters **A** tot en met **I** geven de grenspunten aan. De letter **A** staat bij de watermolen van Stipdonk (linksboven op de kaart). De letter **F** is een van de grenspunten die ook nu nog te herkennen zijn. Het is namelijk het brugje over de Goorloop in de buurt van appelboer Jurrius, dat destijds het Oudendijks Brugske werd genoemd. Om de grenzen inzichtelijker te maken zijn de grenspunten overgenomen op de kaart van rond 1850 (zie kaart hierboven). Hierop zijn ook het Eindhovens Kanaal, de Zuid-Willemsvaart, Helmond en Mierlo te zien, wat de orientatie te goede komt.

Gebrandmerkt

Hoe werd gecontroleerd dat, met name, Lieropenaren geen misbruik maakten van de sappige weiden van de Groene Gemeente? Op de eerste woensdag in mei werd het vee uit Lierop over het 'drijfpat' naar Mierlo gevoerd. In Mierlo werden ze opgewacht door de drossaard en het schepencollege en diende elke Lieropse gebruiker een eed af te leggen. Die eed luidde als volgt: *"Wij verklaeren en sweeren waer en waeragtig te zijn, dat onder onser paerden en beesten - op heeden bij ons opgegeven om door de Goorgesworens van Mierlo gebrand te worden - geene andere paerden of beesten zijn begreepen, als die effectievelijk aan ons toebehooren. Alsmede dat wij geen ander groes off teulland in gebruyk hebben, als alleen dat groes en teulland, hetwelke vanouds tot het gebruyk op de Groene Gemeente van Mierlo geregtigt is"*. Het vee werd dus van een brandmerk voorzien. Dat maakte het voor de Goormeesters gemakkelijk om te controleren of er vreemd vee rondliep op de gemeenschappelijke gronden. Meestal zag de vorster (veldwachter) er op toe dat geen vreemd vee op de gemene gronden kwam. Dat vee mocht in beslag genomen worden oftewel 'geschut' worden. De rechtmatige eigenaar kon zijn vee terugkrijgen mits hij een boete, het schutgeld, betaalde.

Grensgeschillen

Het was vroeger lastig om nauwkeurige grenzen vast te leggen. Duidelijk zichtbare plekken in het landschap, zoals een beek, een markante boom of een heuveltje, dienden meestal als begrenzing. Als er niets anders overbleef dan plaatste men een steen of zette men een paal in de grond. Dat zorgde nogal eens voor onenigheid tussen dorpen over de werkelijke grenzen; een paal of steen

kon immers gemakkelijk verplaatst worden. In zo'n situatie bestookte men elkaar met allerlei processen. Ook over de grenzen en het gebruik van de Groene Gemeente werden door de jaren heen talrijke rechtszaken gevoerd. In bijna alle gevallen trok Mierlo aan het langste eind. Met de akte uit 1300 in de hand, stonden zij ijzersterk in hun recht. Meerdere malen moesten de bewoners van Lierop (met name uit Hersel en Achterbroek) het onderspit delven zoals in 1402 en 1462. In dat laatste jaar werden zij zelfs veroordeeld tot 'een eeuwigh geswijch'. In 1523 won de priorij van Postel bij uitzondering een zaak tegen Mierlo. Zij spande een procedure aan namens haar hoeven op Stipdonk en Hersel. Mierlo had onrechtmatig zeven bunder van de Groene Gemeente onttrokken aan het gemeenschappelijk gebruik, door er een omheining te plaatsen en een sloot te graven. Binnen drie jaar diende Mierlo de situatie in de oude staat teruggebracht te hebben.

Turfsteken

Begin 1600 zag de prior van Postel zich wederom genooddaakt op te komen voor de rechten van de pachters van zijn hoeven, die ook gebruik maakten van de Groene Gemeente. Dit keer ging het over het recht van medezeggenschap over het steken van turf in de Groene Gemeente. De prior was van mening dat dit recht door Mierlo ten onrechte was beperkt. Met name het feit dat de Mierlonaren ongecontroleerd links en rechts turf staken, ruïneerde de Groene Gemeente en leverde veel problemen op voor de Postelse boerenbedrijven. De prior had eerder al voorgesteld aan Mierlo om het geld dat men verdiende met turfsteken onder meer te besteden aan het dichten

Waar vroeger
het vee liep, is
tegenwoordig
ruimte om te
wandelen en
te recreëren.
(foto: Wim
Janssen)

van de ontstane 'moer- en schelturf-putten'. Die putten hadden al geleid tot verlies of verwonding van hun beesten.

Na de Vrede van Munster (1648) procedeerde Abraham Tempelaers, samen met Lierop, verder in de kwestie van het turfsteken. Hij was rentmeester van alle geestelijke goederen in de omgeving, waaronder ook de hoeven van Postel. Vanaf 1648 waren alle kerkelijke bezittingen, dus ook die van Postel, in beslag genomen door 'Holland'. Te langen leste kwam Mierlo in 1658 op grond van haar oude rechten wederom als overwinnaar uit de bus. Procederen tegen Mierlo over de wijze van exploiteren van de Groene Gemeente had weinig succes.

Tóch probeerde Lierop het halverwege de 18^e eeuw nogmaals. Dit keer met de reden dat Mierlo zich niets aantrok van de grens tussen Lierop en Mierlo die dwars door de Groene Gemeente liep. Inwoners van Mierlo lieten hun beesten weiden op Lieropse grond, plagden heide

en staken turf op Lieropse bodem. Zoals te verwachten was beriep Mierlo zich op haar oude rechten en wees ook nog eens fijntjes op de afloop van de zaak met Postel en Tempelaers. In 1755, na vijf jaar procederen, deed de Leen-en Tolkamer van 's-Hertogenbosch, waar het proces liep, uitspraak. Mierlo werd in het gelijk gesteld. Als begrenzing van de Groene Gemeente werd de aanduiding bij de uitgifte in 1300 aangehaald: *"beginnende van de molen van Stipdonk langs den loop van het water tot Helmont, van Helmont tot agter de plaats genaamt Hosdonk [Houtsdonk], vandaar langs den stroom aldaer opwaars tot Mierloe, vandaar tot Egeromsputte, vandaar tot Brake agter Hersele en vandaar weder tot den molen van Stipdonk"*. Lierop diende verder alle kosten in deze zaak te betalen.

Om nu verdere conflicten tussen de twee partijen te voorkomen, werd er vanuit de Leen- en Tolkamer een zware delegatie - met daarin ook vertegenwoordigers van Lierop en Mierlo - samen-gesteld, die alle grenspunten visiteerde.

Deze commissie zou definitief duidelijkheid brengen. De gewenste duidelijkheid kwam echter niet, integendeel. Ook in deze zware delegatie ging het gekibbel gewoon door. Het begon al bij de Stipdonkse watermolen. De Lieropenaren beweerden dat die molen in 1300 op een andere plaats stond dan nu, hetgeen uiteraard door de vertegenwoordigers van Mierlo werd ontkend. Uiteindelijk besliste de Leen- en Tolkamer maar zelf waar de grensputten en -stenen lagen of zouden moeten liggen. Nadien zochten de inwoners van Lierop toch nog de confrontatie met Mierlo aangaande de Groene Gemeente. Dit gebeurde onder andere in 1798 en 1804, steeds met een negatief resultaat voor Lierop.

Door verbeterde landbouwmethoden en het gebruik van kunstmest op het einde van 19^e eeuw, verloor de Groene Gemeente gaandeweg aan belang. Grote delen werden geschikt gemaakt voor akkerbouw en veeteelt. Zo werd

de Lungendonk (oorspronkelijke naam: Langendonk) gekocht door de Helmondse kasteelheer Carel Wesselman. Die liet het gebied cultiveren en stichtte er een aantal ontginningsboerderijen.

Voor turf kwam geleidelijk aan het alternatief van kolen. Toch vond er in 1894, onder leiding van burgemeester Panken van Mierlo, nog een openbare verkoop plaats van *'gestoken en ongestoken moerturf'* in het Groot Goor, zoals de Groene Gemeente toen al werd genoemd. Op deze openbare verkoop kwamen in totaal elf kopers af. Zij betaalden voor hun turf f 115,25. Zo kocht molenaar Van Stekelenburg voor f 13,00 turf. «

Bronnen:

- Coenen, J., 2004: Mierlo van oorsprong tot heden
- Laarschot, H. van de, 1989: Gemene gronden, gemene burenen, in Lierop 'n beeld van een dorp, Lierop, 56-66
- Philipsen, M., 2003: De geschiedenis van het Hout in vogelvlucht, in Opt Hout, 35-79

De Martina Hoeve uit 1896 op de Lungendonk bestaat nog steeds. (foto: particuliere collectie)